

su stranci osjetno bolji od naših u prepoznavanju neutralne afirmacije: stranci 61 (od 70) ili 87,10%; naši 115 (od 145) ili 78,62%; dok su naši slušači bolji, od stranaca kada intonacija intencionalno izražava sreću, jer je identičan osjećaj izražen i leksičkim materijalom: naši 129 ili 88,96%; stranci 50 ili 71,04%.

Možemo zaključiti da su elementi govora neobično važni. Čak ako pretpostavimo da je obavijest tekstem razumljiva 100% (što je ipak nemoguće), postotak razumljivosti obavijesti isključivo govornim elementima – vrednota govornog jezika – tolik je da se nipošto ne smije zanemariti.

I ne samo to! Sadržaj izražen zvukovnim ostvarenjem uvijek je jači, primarniji, prezentniji od sadržaja izraženog leksičkim materijalom. Zvukovni ostvaraj može biti u skladu s tekstem i tada ga on prividno pojačava: kažemo prividno zato jer ono što percipiramo kao pojačanje tekstualnog izraza zapravo je zvukovni ostvaraj koji izražava sebe sama, a u sukladnosti je s tekstem. Međutim, ako zvukovni ostvaraj izražava neki drugačiji, ili posve suprotan sadržaj, leksički je sadržaj potisnut u drugi plan zato jer je sadržaj izražen zvukovnim ostvarajem snažniji, važniji, prezentniji, jer je LJUDSKIJI. Jer je OPĆELJUDSKI! A to nam pokazuje veoma veliki postotak razumijevanja intonacije i u slučajevima posvemašnjeg nerazumijevanja teksta.

ŠTETNE IZRASLINE NA RJEČNIKU KORISNOG BILJA

(Slovar' poleznyx rastenij na dvadcati evropejskix jazykax, Moskva, »Nauka«, 1970.)

Dalibor Brozović

Sovjetski Savez vjerojatno predvodi u izdavanju višejezičnih terminoloških i nomenklaturnih rječnika za najrazličitije struke. U toj se djelatnosti osobito ističe Svesavezni institut za znanstvenu i tehničku informaciju, kojim zajednički upravljaju Akademija znanosti SSSR i Državni komitet Vijeća ministara SSSR za znanost i tehniku. Rječnici se obično izdaju u nizovima, npr. ruski i jezici zemalja članica SEV-a, ili ruski i jezici narodâ SFR Jugoslavije, ili ruski i evropski jezici (Zapadne i Istočne Evrope), ili ruski i tzv. svjetski jezici. Svaki takav rječnik pojavljuje se onda najčešće u još jednom izdanju, tj. ruski i jezici narodâ SSSR, njih petnaestak, s time da numeracija ostaje ista, pa čitalac može s pomoću te numeracije i ruskih ekvivalenata, zastupanih u oba izdanja, lako naći odgovarajući termin ili naziv u zaista velikom broju sovjetskih i evropskih jezika.

Nije potrebno trošiti riječi u dokazivanju kako je ta sovjetska djelatnost korisna na međunarodnom znanstvenom i gospodarskom planu, to je više nego očito, i zato bi sve slične inicijative valjalo svesrdno pozdraviti. To i mogu učiniti svi narodi kojima su jezici zastupani u tim sovjetskim rječnicima, s iznimkom hrvatskoga naroda, koji je predstavljen samo prividno. Naime, u rubrici »srpskohrvatski jezik« donose se samo srpski termini, i to samo ekavski (izostavljen je dakle i srpski ijekavski oblik tih naziva) i samo latinicom. Diskriminirani su prema tomu hrvatski termini i ćirilica.

Prošle sam godine prikazao u *Kolu* jedno takvo izdanje.¹ Bio je to *Terminološki rečnik iz oblasti naučnih informacija (na ruskom, srpskohrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku)*, Moskva, 1969. (isti je naslov knjige još i na ruskom, slovenskom i makedonskome). To je bilo zajedničko izdanje već spomenutoga sovjetskog instituta i beogradskog Instituta za naučno-tehničku dokumentaciju i informacije (INTDI), koja je ustanova vezana (ili je bila?) uz Savezni savjet za koordinaciju naučnih djelatnosti SFRJ. Pod srpskohrvatskim imenom nalazili su se samo srpski termini, beziznimno, i to ekavski i latinicom.

Botanički rječnik koji sada imamo pred sobom razlikuje se od toga znanstveno-informativnog rječnika time što su u njemu uz ruski zastupani ne jugoslavenski jezici, nego 19 drugih evropskih jezika: bugarski, češki, danski, njemački, engleski, španjolski, francuski, talijanski, mađarski, nizozemski, norveški, poljski, portugalski, rumunjski, (ruski), albanski, slovački, »srpskohrvatski«, finski, švedski (taj je neobičan poredak dobiven tako što je svaki jezik označen svojim nazivom, pa su onda poredani po latiničkom slovoredu: b'lgarski, čeština, dansk, deutsch, itd.; bugarski i ruski donose se, naravno, ćirilicom).

U »srpskohrvatskoj« rubrici imamo botaničko nazivlje u jugoslavenskoj velikodržavnoj verziji, tj. srpski jezik, ekavica i latinica, ali za razliku od spomenutoga naučno-informacionog rječnika, ovaj se put gdjekada iznimno donose i hrvatski nazivi uz srpske, možda i zato što je to izdanje rađeno bez saučesništva INTDI-ja (tamo je »srpskohrvatsku« verziju radilo 9 suradnika, što je relativno najveći broj, no svi su bili iz Beograda). Naravno mi ne možemo prosvjedovati ako koja strana institucija izda kakav višejezični rječnik u kojem nije zastupan hrvatski jezik; možemo i moramo prosvjedovati samo ako koja jugoslavenska ustanova izda takav rječnik, a u njemu budu zastupani samo srpski, slovenski i makedonski jezik i takvo se izdanje predstavi kao da su tu zastupani »jezici naroda SFRJ«. Rusi dakle, naravno, imaju pravo da hrvatski jezik ne uzmu u obzir, a u tom botaničkom rječniku,

¹ O jednom izazivačkom izdanju, *Kolo*, VIII (CXXVIII)/1970., br. 2, str. 231.–236. Mnoge općenite postavke koje sam iznio u *Kolu* valjalo bi i ovdje ponoviti.

uostalom, i nisu zastupani s v i nesovjetski jezici: nema grčkoga,² katalonskog, islandskog, drugog norveškoga, slovenskog, makedonskoga, nema nijednoga od keltskih, nema ni turskoga (koji je ipak donekle i evropski jezik), nema nijednoga od tzv. »mini-jezikâ« kao što su oba lužičkosrpska, frizonski, tzv. leceburški, farerski, furlanski, ili kao što su to retoromanski jezici i njihove varijante. Izostali i nestandardizirani jezici provansalski i baskijski, i takav »mini-jezik« laponski. Drugim riječima, otprilike podjednak broj jezika ušao je u rječnik i izostao iz njega, iako je, razumije se, prosječna »važnost« pojedinoga jezika u tim dvjema skupinama veoma nejednaka.

Nama može biti žao što hrvatski termini nisu ušli u taj rječnik, to je razumljivo, jer naš stručnjak ne može izravno tražiti odgovarajuće nazivlje u jeziku koji ga interesira, nego mora prethodno potražiti kakav jezik-posrednik. Naravno, tu će mu u prvom redu poslužiti srpski termini, koji su u većini slučajeva identični s hrvatskima, osobito ako još uzmemo u obzir automatizam nekih transformacija: ekavski-ijekavski (brest–brijest), izostanak–prisutnost glasa *h* (ren–hren), grčko-latinski odnos *h–k* (hrizantema–krizantema) i sl. No s druge strane, kako ćemo vidjeti poslije, srpska terminologija i nomenklatura vrlo često ne može pomoći, a gdjekada može nestručnjaka dovoditi i u zabludu. Osim toga, može nam biti žao i to što stranci ne mogu naći hrvatskih termina, ili ne mogu ustanoviti što oni znače ako ih nađu u kakvu hrvatskom tekstu. Tu nisu oštećeni samo botaničari, lingvisti (slavisti i drugi) i književni prevodioci hrvatskih tekstova, jer botaničko nazivlje često označuje i važne trgovačke artikle, pa zato taj rječnik može škoditi i hrvatskoj ekonomici. Imamo dakle mnogo razloga da žalimo što hrvatska terminologija nije zastupana, ali nemamo prava prosvjedovati protiv toga: izbor pripada piscima i eventualno nakladniku i organizatoru. Imamo pak pravo da protestiramo zbog nečega drugog: ako je hrvatski jezik izostavljen, onda to treba da bude jasno kazano, odnosno, stanje ne smije biti prikazano kao da jest predstavljen.

Lingvistička argumentacija s područja povijesno-poredbenih i dijalektoloških disciplina jezične znanosti nema u tom slučaju nikakve praktične vrijednosti. Dijalekti kojima govore Hrvati i Srbi (Muslimani i Crnogorci) pripadaju, sa stanovišta historijsko-komparativne slavistike, istomu slavenskom jeziku–dijasistemu,³ a pri izgrađivanju svojih nacionalnih standardnih jezika i Hrvati i Srbi poslužili su se kao osnovicom uglavnom istim dijalektom, jedinim koji im je zajednički. Zato su hrvatski i srpski standardni jezik na spe-

² Grčki je izostavljen s posebnih razloga, o kojima poslije. No zapravo su izostavljena dva grčka jezika, jer se *katarevusa* i *dimotiki* osjetno razlikuju u nomenklaturi.

³ Teoretska strana tih pitanja kao i odgovarajuća terminologija obrađuje se u mojoj knjizi *Standardni jezik*, Zagreb, 1970., osobito u prvom prilogu (ruska verzija »Slavjanske standartnye jazyki i sravnitel'nyj metod«, *Voprosy jazykoznanija*, XVI/1967., br. 1, str. 3.–33.).

cifičan način i kvantitativno i kvalitativno izvanredno bliski, ali to ne daje nikomu prava da iz te činjenice izvlači zaključke što vode diskriminator-
skim i uvredljivim postupcima. Među standardnim jezicima mogu biti raz-
ličiti »(ne)rodnički« odnosi: hrvatskomu i srpskomu standardnomu jeziku
najsrodniji je slovenski, onda za jedan stupanj manje makedonski i bugarski,
još manje ostali slavenski standardni jezici, pa onda slijede litavski i leton-
ski, pa s manjim varijacijama ostali indoevropski jezici (švedski, bengalski,
portugalski itd., itd.), pa m o ž d a još neki kao mađarski ili arapski, a npr.
kambodžanski (kmerski) ili zulu posve sigurno im nisu srodni. Naravno, tu
se radi samo o genetskim odnosima sirove jezične građe u tzv. dijalekatskim
osnovicama, a to za standardne jezike kao civilizacione društveno-jezične
pojave nije bitan pokazatelj: hrvatskomu je u tom smislu »srodniji« npr.
afganski nego talijanski, a ipak je upravo talijanski imao jednu od najvažnijih
uloga u standardizacionim procesima u hrvatskom jeziku, dok afganski nije
imao nikakve. S tih su razloga svi standardni jezici kao pojava ravnoprav-
ni i dolazili bismo u nemoguće situacije kada bismo s njima postupali prema
tome kakvo mjesto zauzimaju u nizovima »srodničkih« i »nesrodničkih« od-
nosa, poput onoga niza koji sam opisao. To su činjenice koje zanimaju ling-
vistikom, u praksi imaju važnost u stupnjevanju razumijevanja ili nerazumi-
jevanja i u stupnjevanju teškoća pri učenju, ali relativna važnost pojedinih
standardnih jezika vrednuje se prema ekonomskoj, kulturnoj, političkoj i
sličnoj važnosti njihovih nosilaca. Hrvatski ne može biti jedinom iznimkom.

Morao sam se malo duže zadržati na toj problematici da unaprijed mogu
odbaciti svaki argument ovoga tipa: »Budući da je hrvatski standardni jezik
u određenom lingvističkom smislu varijanta srpskohrvatskog standardnog je-
zika, on je automatski predstavljen ako je u rječniku zastupana druga va-
rijanta toga standardnoga jezika pa se kao naslov rubrike može ostaviti *srp-
skohrvatski*.« Ne, ni u kojem slučaju ne! Urednici bi ispravno postupili da su
kao naslov rubrike stavili »srpski«, i to bi bilo najjednostavnije ako već
nisu zainteresirani za hrvatsku botaničku terminologiju i nomenklaturu. Bi-
lo bi također ispravno i da su bar u predgovoru napisali nešto u ovom smi-
slu: »Radi štednje ili zato što smatramo hrvatsku varijantu manje važnom,
u srpskohrvatskoj rubrici donosimo samo terminologiju i nomenklaturu srp-
ske varijante.« Bilo bi to manje uljudno, ali još uvijek korektno. No napisa-
ti »srpskohrvatski« i dati bez ikakva objašnjenja samo srpski jezik, to je
obmana, jer se daje manje nego što se deklarira, a zna se što to znači
u poslovnom svijetu. I još nešto: nitko se u god. 1970. ne može više izgovra-
rati da ne zna kako stvari stoje, da nije obaviješten, da se ne snalazi i sl.
Tko bi se pokušao izvlačiti isprikama, dokazao bi samo da se neodgovorno
prihvaća posla za koji nije sposoban. Preostaje dakle samo da se svjesno
izabrao i primijenio loš postupak. A u tom slučaju treba otvoreno i jasno

reći popu pop i bobu bob, da bar napola ostanemo u botaničkoj terminologiji, i treba da i zauzmemo odgovarajući stav.

Nakon tih načelnih razmatranja o međunarodnom lingvističkom bontonu i teoretskih objašnjenja za norme međujezičnoga pristojnog ponašanja potrebno je da prikazemo sam dvadeseterojezični botanički rječnik koji im je bio povodom. Knjiga ima 368 stranica, urednik je prof. L. L. Balašev, a u sadržaju nalazimo: predgovor (ponovljen engleski, njemački i francuski), popis jezika, rječnik nazivlja korisnoga bilja (s 476 naziva),⁴ rječnik morfoloških termina (ukupno 54),⁵ indeksi nomenklature na svih dvadeset jezika, po abecednom odnosno azbučnom redu, isti takvi indeksi morfoloških termina, i na koncu popis upotrebljene literature.

Iz predgovora saznajemo prilično malo podataka, no neki su od njih karakteristični. Uredništvo nije dobilo iz nekih zemalja suradničkih odgovora na poslani upitnik, naime iz Španjolske, Danske, Švedske i Jugoslavije, po čemu se vidi da je »srpskohrvatska« rubrika zamišljena zapravo kao jugoslavenska. Zanimljivo je da redakcija u čehoslovačkom slučaju poštuje stvarnost i traži češke i slovačke odgovore. Za zemlje koje nisu odgovorile, rubrike su izradili sovjetski suradnici, samo je grčki jezik izostavljen. Popis svih domaćih i stranih suradnika sastavljača nalazi se samo u ruskoj verziji predgovora, pa saznajemo da je autor »srpskohrvatske« rubrike O. S. Grebenščikov iz Moskve. On je u cijelom djelu imao očito jednu od vodećih uloga, jer je, uz glavnog urednika, autor i ruske rubrike, a ujedno je i član uredničkoga kolegija, i to zadužen za rusku rubriku i latinsko nazivlje. Redaktor »srpskohrvatske« rubrike bio je sam glavni urednik L. L. Balašev.

Predgovor nas dalje obavješćuje da je isti takav rječnik već pripremljen za 15 sovjetskih jezika, što za nas, na žalost, znači proširenje krivotvorene slike s Evrope i Rusije i na nerusku sovjetsku Euraziju. I na koncu, u predgovoru se još daju najosnovniji podaci o izboru jezika i o izboru biljaka koje će biti prikazane u rječniku. Izbor jezika obrazložen je škrtu, nije npr. rečeno da li se donosi holandska ili flamanska varijanta nizozemskoga, britanska ili američka varijanta engleskoga, uženjemačka ili austrijska varijanta njemačkoga (koliko mogu prosuditi, rješenja su pretežno holandska, američka i uženjemačka). Isto je tako izostala obavijest da li se pod albanskim radi o toskijskom ili gegijskome i pod norveškim o *bokmål* ili *nynorsku* (čini se, u oba slučaja prvonavedeni standardni jezik). O srpskohrvatskoj (zapravo srpskoj) verziji ne kaže ništa, kako je već spomenuto, ali možda se i na nju odnosi ovaj zanimljiv odlomak (prevodim):

⁴ Abecedni poredak i numeracija prema latinskim nazivima. Kritičke primjedbe donosim na isti način, samo izostavljam latinski naziv gdje identifikacija nije važna.

⁵ Kao u bilj. 4. U navođenju dodajem za morfološke termine *M* uz numeraciju.

Rječnik je napravljen prema jezičnim kriterijima, a ne po državama (Sámo po sebi, zdrav princip. Op. D. B.). Zato u njemu nema različitih mjesnih naziva biljaka, koji postoje u državama što upotrebljavaju dva jezika, npr. u Belgiji, Švicarskoj i dr.

Vjerojatno se i hrvatsko nazivlje, kao nazivlje lokalnoga značaja i značenja, izgubilo u onom i *dr.* na koncu toga odlomka.

Što se tiče literature, nije prebogata. Autori su se oslanjali, prema predgovoru, prvenstveno na djela P. M. Žukovskoga (1964., SSSR), R. Mansfelda (1959., DDR) i L. H. Bayleyja (1958., USA). Od djela izdanih u SFRJ navedeni su samo priručnici R. Domca (Zagreb, 1950.) i B. Jovanovića (Beograd, 1956.) i rječnik D. Simonovića (Beograd, 1959.). Neshvatljivo je da nije upotrebljen *Ilustrirani bilinar* Stjepana Horvatića (Zagreb, Školska knjiga, 1954.).

Na koncu, da bi se dobila konkretna slika, iznijet ću kako u tom rječniku izgleda »srpskohrvatska« rubrika, naravno, samo s lingvističkog stanovišta, jer se nipošto ne želim upletati u kompetencije botaničara. Isto tako, ne osjećam se ni osposobljenim ni ovlaštenim da nazive i termine iz »srpskohrvatske« rubrike ocjenjujem sa stanovišta srpske terminologije i nomenklature – rekao bih naime da ni one nisu uvijek vjerno prikazane.

5 (*Acer L.*) *javor, mleč.* – Mislim da bi tu za hrvatsku nomenklaturu morao stajati i naziv *klen* (*Acer campestre?*). Naziv *javor* pripada prvenstveno vrsti *Acer pseudoplatanus L.* (ovdje pod 6 *gorski javor*).

19 (*Allium cepa L.*) *luk, crni luk.* – Hrv. *luk, crveni luk.*

21 (*Allium porrum L.*) *praziluk.* – Hrv. *poriluk.*

22 (*Allium sativum L.*) *beli luk.* – Hrv. *češnjak, bijeli luk.*

35 (*Anethum graveolens L.*) *mirodija.* – Hrv. *kopar* (gen. *-pra*). Riječ *mirodija* (sa *d*, ne *đ*) označuje isključivo širi pojam, u općepoznatom smislu.

47 (*Arnica montana L.*) *arnika, brdjanka.* – Hrv. *moravka, brdanka.*

52 (*Asparagus officinalis L.*) *špargla, vilina metla.* – Hrv. umjesto *špargla* treba *šparoga* (ili neterminološki, ali također standardno *sparog*).

60 (*Bellis L.*) *krasuljak.* – Hrv. još uobičajenije *tratinčica.*

66 (*Beta vulgaris L.*, ssp. *esculenta* Gürke) *cvekla.* – Hrv. *cikla.*

78 (*Idem*, var. *botrytis L.*, subv. *cauliflora DC.*) *karfiol.* – Hrv. prednost nazivu *cvjetača.*

79 (*Idem*, subv. *cymosa Lam.*) *kaulin, prokule.* – Hrv. *prokulice.*

81 (*Idem*, var. *gongyloides L.*) *keleraba.* – Hrv. *korab(ic)a, kolerab(ic)a.*

100 (*Capparis spinosa L.*) *kapra.* – Hrv. *kapar* (gen. *-pra*).

121 (*Cicer arietinum L.*) *leblebija, naut.* – Hrv. *slanutak, slani grah*, event. *naut*, a *leblebija* samo u »folklornom« stilu.

- 122 (*Cichorium endivia* L.) *žućanica*. – Hrv. *vodopija štrpka, endivija* (posljednji se naziv nalazi i u srpskim tekstovima, koliko mi je poznato).
- 123 (*Cichorium intybus* L.) *ženetrga, vodopija, cigura*. – Hrv. *vodopija, žutinica, žutenica*, samo *cigura* jedino za »folklorni« stil (valjda tako i u Srba), a uz to *cikorija*.
- 131 (*Citrus aurantium* L., ssp. *aurantium* Mansf.) *pomorandža gorka*, 138 (*Citrus sinensis* /L./ Osb.) *pomorandža slatka*. – Hrv. u oba slučaja *naranča* (u BiH i CG *naradža*).
- 135 (*Citrus medica* L.) *limun, citrun*. – Hrv. *četrun* (?), a *limun* samo za 133 (*Citrus limon* Burm.), gdje i rječnik donosi samo *limun*.
- 147 (*Convallaria* L.) *djurđevak*. – Hrv. *durdica* ili *durdic* (Matoš: »Đurdic, skroman cvjetić, sitan tih i fin«).
- 151 (*Cornus sanguinea* L.) *sviba*. – Hrv. *svib*.
- 169 (*Cynara scolymus* L.) *artišoka*. – Hrv. *artičok, artičoka*.
- 174 (*Dahlia variabilis* Desf.) *georgina*. – Hrv. i *dalija*.
- 175 (*Datura stramonium* L.) *tatula*. – Hrv. *kužnjak, tatula* (i *datura*).
- 178 (*Dianthus* L.) *karanfil*. – Hrv. prednost *klinčac*.
- 188 (*Eleagnus* L.) *dafina*. – Hrv. *zlolesina, dafin*, a osim toga i *mirišljava vrba, grčka vrba* (oboje poznato i u Srba).
- 192 (*Eragrostis tef* [Zucc.] Trotter) *tef*. – Hrv. *kosmatka*.
- 215 (*Gladiolus* L.) *gladiol, sabljčica*. – Hrv. *gladiola, sabljica*.
- 219 (*Glycyrrhiza* L.) *konjeda*. – Hrv. *sladić*.
- 241 (*Ipomoea batatas* Lam.) *batat, sladak krompir*. – Hrv. *slatki krumpir* (i *batat?*).
- 246 (*Koeleria* Pers.) *rdjava trava*. – Hrv. *smilica*.
- 255 (*Laurocerasus officinalis* M. Roem.) *zeleniče*. – Hrv. *zeleničica (zeleniče?)*.
- 256 (*Laurus* L.) *lovorika*. – Hrv. *lovor*.
- 259 (*Lens culinaris* Medic.) *sočivo*. – Hrv. *leća, sočivica*.
- 263 (*Lilium Tourn.*) *ljljan, krin*. – Hrv. *ljljan, lijer* (*krin* samo poetizam, npr. u Matoša).
- 276 (*Lupinus albus* L.) *lupina bela*. – Hrv. *vučika, vučak* (gen. -aka), *divlja trava*. Hrv. *vučak* (s atributom ?) i 278 (*Lupinus luteus* L.) *lupina žuta*.
- 279 (*Lycopersicon esculentum* Mill.) *patlidžan, paradajz, rajčica*. – Hrv. *rajčica* (koliko mi je poznato, u Srba se ta riječ ne upotrebljava), a paradajz i *pomidor* kao provincijalizmi/barbarizmi; *crveni patlidžan* samo u »folklor-nom« stilu.

- 283 (*Majorana hortensis* Moench.) *majoran.* – Hrv. *mažuran(a)*.
- 295–7 (*Medicago falcata* L., *M. sativa* L., *M. varia* Mart.) *lucerka žuta, l. sijata, l. gibridna* (!?). – Hrv. *lucerna, vija*.
- 300 (*Melissa officinalis* L.) *matičnjak.* – Hrv. *matičnik, medanka, pčelinja metvica, matičnjak*.
- 301 (*Mentha piperita* L.) *nana paprena.* – Hrv. *paprena metvica (nana samo u »folklornom« stilu)*.
- 302–4 (*Morus alba* L., *M. nigra* L.) *beli dud, crni dud.* – Hrv. i *murva, uz bijeli, crni dud*.
- 307 (*Narcissus* L.) *narcis.* – Hrv. *sunovrat, narcis (event. narcisa)*.
- 309 (*Nicotiana rustica*) *duvan seljački.* – Hrv. *mahorka (i seoski duhan?)*.
- 317 (*Oryza sativa* L.) *pirinač.* – Hrv. *riža*.
- 332 (*Petroselinum sativum*) *peršun.* – Hrv. *peršin*.
- 340 (*Phaseolus vulgaris* L.) *pasulj.* – Hrv. *grah*.
- 342 (*Phleum pratense* L.) *popino prase.* – Hrv. *mačica, mačji rep*.
- 344 (*Phoenix dactylifera* L.) *datula, datlova (?) palma.* – Hrv. pretežno *datulja* (u »folklornom« stilu i *urma*).
- 360 (*Primula* L.) *jagorčevina, jaglika.* – Hrv. *jaglac*.
- 369 (*Punica granatum* L.) *nar.* – Hrv. i *mogranj, šipak*.
- 373 (*Raphanus sativus* L., var. *niger* Kerner) *rotkva.* – Hrv. i *rodakva*.
- 377 (*Rheum* L.) *rabarber, raved* (prema Ristić-Kangrgi, u Srbiji bi najupotrebljiviji oblik bio *ravent*, a ima i *ravet*). – Hrv. *rabarbar(a)*.
- 380–1 (*Ribes nigrum* L., *R. sylvestre* Mert. et Koch.) *ribizla crna, r. crvena.* – Hrv. *ribiz*.
- 389 (*Rumex acetosa* L.) *kiseljak.* – Hrv. *kiselica*.
- 403 (*Solanum melongena* L.) *modri patlidžan.* – Hrv. (*crni*) *patlidžan* (barbarizam *melančan*).
- 404 (*Solanum tuberosum* L.) *krompir.* – Hrv. *krumpir*.
- 414 (*Spinacia oleracea* L.) *spanać.* – Hrv. *špinat*.
- 416 (*Staphylea* L.) *klokočika.* – Hrv. *klokoč, klokočevina*.
- 421 (*Tamarix* L.) *tamarica, tamariks.* – Hrv. *tamaris*.
- 446 (*Triticum targidum* L.) *belija, engleska pšenica.* – Hrv. (*pšenica*) *bjelica (bjelija?)*.
- 449 (*Tulipa* L.) *lala.* – Hrv. *tulipan (lala samo u »folklornom« stilu, eventualno)*.
- 462 (*Vigna sinensis* /Stickm./ Savi) *kineski pasulj.* – Hrv. *crnokica, kravlji* ili *mletački grah*.

464 (Viola L.) *ljubičica*. – Hrv. *ljubica* (*ljubičica* = hrv. deminutiv, i to s naglaskom *ljübičica*, a ne *ljubičica*).

465 (Viola tricolor L.) *dan-i-noć*. – Hrv. *maćuhica* (Matoš!), a *noć i dan* kao poetizam (i opet Matoš).⁶

474 (Zingiber officinale Roscoe) *gingibar* (?). – Hrv. *dumbir*.

Morfološki termini:

M 2 (Arista) *osa, oska*. – Hrv. *osje*.

M 5 (Bulbus) *luk*. – Hrv. *lukovica*.

M 6 (Calix) *čašica*. – Hrv. *čaška*.

M 7 (Capsula) *čaura*. – Hrv. *čahur(ic)a* (i još?).

M 9 (Caryopsis) *krupa*. – Hrv. *pšeno*.

M 10 (Caulis) *stablo*. – Hrv. *stabljika* (drugo značenje ima *stablo*, no vjerojatno je tako i u srpskoj terminologiji).

M 11 (Corolla) *krunica*. – Hrv. (*cvjetni*) *vjenčić*.

M 17 (Inflorescentia) *cvast*. – Hrv. *cvat* (masc.), *cvast* (fem.).

M 18 (Internodium) *internodija*. – Hrv. *članak, internodij*.

M 24 (Nodus) *kolence*. – Hrv. *čvor, koljence*.

M 32 (Petalum) *krunični listić*. – Hrv. *latica*.

M 34 (Phlema) *lika*. – Hrv. *liko*.

M 35 (Pistillum) *tučak*. – Hrv. i *pestić*.

M 36 (pollen) *polen*. – Hrv. *pelud*.

M 39 (Rhizoma) *rizom, podzemno stablo*. – Hrv. *podzemna stabljika*.

M 41 (Sepalum) *čašični listić*. – Hrv. *lap*.

M 42 (Siliqua) *bljuska* (?). – Hrv. *komuška*.

M 47 (Stigma) *zig*. – Hrv. *njuška*.

M 49 (Strobilus) *šišarica*. – Hrv. *češer* (i *šišarka, šišarica*).

M 51 (Tuber) *krtola*. – Hrv. *gomolj*.

U nekim primjerima imamo zapravo iste nazive i termine s fonetskom razlikom, prvenstveno u jatuu, što nije isključivo hrvatsko-srpska polarizacija, ali i s takvim razlikama koje se više-manje sustavno javljaju kao hrvatsko-srpske, npr. *h* prema *j*, *v* ili *ø*, *-ol* prema *-o*,⁷ i sl. Neke od takvih opozicija stranoga

⁶ Ruski prevodilac Matoševih stihova malo bi se pomogao ovim rječnikom, iako cvijeće koje Matoš spominje, rječnik ipak donosi, samo bez nazivlja kakvo je u pjesmama, npr. uz spomenuti *durđić* (147) iz pjesme »Srodnost« nalazimo samo u »Maćuhici«, osim dvaju naziva za 465, još i *tulipan* (449).

⁷ Npr. u nazivu *go čovek* (43, Arbutus L.) oblik *go* sam za se glasio bi hrv. *gol*, ali kad bi taj konkretni naziv pripadao hrv. terminologiji, pridjev bi imao određeni oblik: **goli čovjek*. Rječnik donosi još naziv *planika*, koji je u hrv. nazivlju jedini.

su podrijetla, prema različitim izvorima, čemu onda valja pridružiti i nefonetske razlike kada se ista riječ prima iz raznih jezika s različitim rodnom ili samo s različitim stranim sufiksom. Neki primjeri za te kategorije već su ilustrirani (kada se radilo i o leksičkim ili tvorbenim opozicijama, v. pod br. 215, M7), ali ima ih priličan broj:

120 (*Chrysanthemum sinense* Sabine) *hrizantema*. – Hrv. *krizantema*.

141 (*Cochlearia armoracia* L.) *ren*. – Hrv. *hren*.

149 (*Coriandrum sativum* L.) *korijander*. – Hrv. *korijandar* (gen. *-ndra*).

197 (*Eucalyptus* L'Hér.itt.) *eukalipt*. – Hrv. *eukaliptus*.

356 (*Polyanthes tuberosa*) *tuberosa*. – Hrv. *tuberoza*.

457, 459–461 (*Vicia cracca* L., *V. pannonica* Crantz, *V. sativa* L., *V. villosa* Roth.) *graorica* itd. – Hrv. *grahorica* itd.⁸

Primjere s jatom navest ću samo redom i bez latinskih naziva, te ujedno ne obazirajući se da li je ijekavski ekvivalent (u rječniku odsutan, ovdje u zagradama) istodobno i hrvatski oblik: 5. ml(ij)eč, 11. gorocv(ij)et, 16. rosl(lj)a b(ij)ela, 21. b(ij)eli luk, 27. b(ij)eli sl(j)ez, 37. z(ij)evalica, 43. go čov(j)ek.⁹ 50. hl(j)ebno drvo, 53. zv(j)ezdica, 71. slačica b(ij)ela, gorušica b(ij)ela, 74. b(ij)ela repa, 92. b(j)elešina, 94. neven l(j)ekarski, 95. vr(ij)es, 150. dr(ij)en, 152. l(ij)eska, 164. b(ij)ela bundeva, 171. slatki kor(ij)en, 172. zano(vij)et, 274.–5. zv(j)ezdan, 276. lupina b(ij)ela, 289. sl(j)ez, 298. kokotac b(ij)eli, 299. kokotac l(j)ekarski,¹⁰ 303. b(ij)eli dud, 399. b(ij)eli bun, 430.–36. d(j)etelina, 446. b(j)elija, 450. br(ij)est, M 14. cv(ij)et, M 24. kol(j)ence, M 27. s(j)emeni zametak, M 28. pl(j)evica, M 30. cv(j)etana (?) drška, M 38. kor(ij)en, M 40. s(j)eme.

Jedna je cijela tvorbeno-kategorija hrvatske botaničke terminologije i nomenklature u cjelini izostavljena. Mislim na posebne tvorbe kao oznake za biljku (osobito drvenastu), tvorene prema plodu ili kojem drugom proizvodu. Iznijet ću, bez latinskih naziva (jer ne može biti zabune u identifikaciji), nomenklaturu iz rječnika, s time da se izostavljeni hrvatski oblici donose o zagrada: 50. hlebno drvo, hlebno drvo-kempedak (krušnica, hljebovac),¹¹ 124. hinin-drvo (kininovac),¹² 126. kamforovo drvo (kamforovac), 127. cimetovo

⁸ Za rod *Lathyrus* (252–4) rječnik ima *grahor*, dakle ipak s glasom *h* (hrv. naziv roda = *graholika*). Još jedan srodan rod ima hrv. naziv *grahorka* (314, *Onobrychis*), u rječniku *esperzeta* (oblik *esperzeta* upotrebljava se i u hrv. nazivlju, uz običnije *grahorka*).

⁹ Usp. bilj. 7. U srpskoj ekavskoj verziji oblik *go čovjek* možda je moguć.

¹⁰ Kao i pod 94, *ljekarski* je uglavnom srpski ijekavski oblik. Odgovarajući je hrvatski oblik *liječnički* (lijeakar = liječnik), ali u hrv. botaničkoj terminologiji *officinalis* se redovno prenosi atributom *ljekoviti*, *-a*, *-o*.

¹¹ Oblik *hljebovac* bolje se uklapa u sustav, iako je, kao riječ, *kruh* normalan hrv. predstavnik pojma (*hljeb* samo oblik gotova kruha, ili poetizam).

¹² Kao već spomenuti primjer *k/hrizantema* (120).

drvo (cimetovac, cimetovnjak), 142. kokos-palma (kosova palma), 143 kafa (kava, kavovac), 226. kaučuk drvo, heveja (kaučukovac), 238. indig (indigovac),¹³ 290. mango (mangovac), 396. santalovo drvo (sandalovac, sandalovina), 419. strihnos-drvo (strihninovac), 424. tikovo drvo (tikovac, tikovina),¹⁴ 425. čaj (čaj, čajevac), 426. kakaovo drvo (kakaovac).

Uzevši sve zajedno, na 530 pozicija (476 + 54) nalazimo prilično visok postotak izostavljenih hrvatskih naziva i termina, postotak koji se ni za znanstvene ni za praktične svrhe ne bi smio zanemariti. No treba ipak priznati, istini za volju, da su u nekoliko primjera hrvatski nazivi doneseni zajedno sa srpskima, samo što se donose bez posebne oznake, kao općehrvatskosrpski sinonimi, što je također obmana. Hrvatski je naziv uvijek na drugom mjestu:

24 (*Alnus L.*) *jova, joha* (hrv. i *jalša*, što je izostavljeno).

55 (*Avena sativa L.*) *ovas, zob*.

71 (*Brassica hirta Moench.*) *slačica bela, gorušica bela* (zapravo, hrv. samo *bijela*).

113 (*Cedrus Mill.*) *keđar, cedar*. Ipak, u drugim slučajevima samo srpski oblik: 118 (*Chamaecyparis Spach.*) *oregonski keđar*, 159 (*Cryptomeria Don.*) *japanski keđar*.

310 (*Nicotiana tabacum L.*) *duvan, duhan* (pod br. 319, kako je već izneseno, samo oblik *s v*).

351 (*Platanus Tourn*) *platan, platana*.

I to je sve. No ima čak i jedan slučaj posve obratan od ostale prakse u rječniku: pod br. 176 (*Daucus carota L.*) nalazimo samo *mrkva*, što je jedini oblik u Hrvatskoj, ali u Srbiji se više govori i piše *šargarepa* (< madž. *sárgarépa*). Donekle je sličan slučaj s nazivom *kozja brada* (399, *Scorzonera hispanica L.*), jer su u Srba uobičajeni oblici tipa *kozija* i *kozja*, u Hrvata samo *kozja*.¹⁵ Ovamo bi ulazio i primjer *rajgras taljanski* (270, *Lolium multiflorum Lam.*) ukoliko je to tiskarska pogreška za *talijski* (što je hrv. standard), a ne za *italijanski* (što je srpski standard).¹⁶

Ne bih želio ulaziti u podrobnju kritiku drugih nedostataka, kao što je npr. uporaba *dj* umjesto *d*, uz odličnu opremljenost moskovskih tiskara,¹⁷ ili kao što je suvišno bilo dodati riječ *žito* (= *Cerealia*) uz *raž* 400, *Secale cereale L.*) i *pšenica obična* (439, *Triticum aestivum L.*), iako se na nestandard-

¹³ Kad se ne misli na vrstu ili stablo, hrv. *indigo*.

¹⁴ *Tikovina, sandalovina* upotrebljava se hrv. u oba značenja riječi: *drvo: Holz* (samo tako) i *Baum* (uz *tikovac, sandalovac*).

¹⁵ Radi se o kategoriji, npr. hrv. *dječji*, srp. *d(j)ečiji*, rjeđe *d(j)ečji*.

¹⁶ Tiskarskih pogrešaka ima veoma mnogo, neke neće biti obične tiskarske pogreške, npr. *pericarp* (M 31. *Pericarpium*) umjesto *perikarp* (hrv. i *usplode*).

¹⁷ Bez iznimke *dj* u 34. dipovina, 35. mirođija, 47. brđanka, 147. đurdevak, 246. rdava, 262. grožđe, 273. grožđe.

noj i neterminološkoj razini takvi nazivi čuju u dijalektima. Ta su dva primjera dovoljna da se pokaže kako bismo kritiku mogli proširiti, a u nekim bi slučajevima to bilo i zaista potrebno (npr. u botaničkoj terminološkoj zbruci raznih naziva s osnovom *grahor-*, *graor-*, gdje ima i hrvatsko-srpskih fonetskih razlika i hrvatsko-srpskih nomenklaturnih prepletanja i interferencija),¹⁸ ali bojim se da bi nam to odnijelo suviše prostora, a i sam se ne osjećam siguran. No važno je nešto drugo.

Sve izneseno pokazuje da su razlike između hrvatske i srpske botaničke terminologije prilično osjetne – kada se promatraju u samom rječniku, onda su češko-slovačke po sredini između njih i rusko-inoslavenskih. Uredništvo je imalo prava da hrvatski jezik ipak ne uzme u obzir, ali nije imalo prava, ponavljam, da stvari prikazuje u lažnom svjetlu, tj. da sugerira dvoje:

– da su na neslovenskom i nemakedonskom području SFRJ jedini pravilni, priznati i punopravni nazivi i termini npr. ovi koje ću sada navesti izvan zagrada: mirođija (kopar), cvekla (cikla), keleraba (koraba, kolerabica), pomorandža (naranča), pirinač (riža), pasulj (grah), spanać (špinat), praziluk (poriluk), ljubičica (ljubica), luk (u značenju: lukovica), krunica (vjenčić), lika (liko), krunični listić (latica), čašični listić (lap), polen (pelud), krtola (gomolj), itd., itd. Drugim riječima, sugerira se da nazivâ i terminâ u zagradama nema, a ako ih tko ipak nađe, treba da ih odbaci kao nepravilne, lokalne, dijalekatske i sl.

– da na spomenutom području postoji samo jedan terminološki i nomenklaturni sustav, bar u botanici.

Svesavezni institut za znanstvenu i tehničku informaciju u Moskvi ima sigurno opsežne planove za daljnje izdavanje višejezičnih nomenklaturnih i terminoloških rječnika raznih struka. U tom poslu treba mu poželjeti da što bolje uspije, ali JAZU i Hrvatsko sveučilište morali bi ga upozoriti da Hrvatsku u budućnosti poštedi od nedjelâ u djelima takve vrste.

---

¹⁸ Usp. bilj. 8. U neterminološkoj uporabi nađe se u hrv. tekstovima i *grahorica* za *Lathyrus*.

O S V R T I

BEZLIČNI PODACI

Anton Knežević, Homophone und Homogramme¹ in der Schriftsprache der Kroaten und Serben, 1970, Verlag Anton Hain – Meisenheim am Glan, 80 stranica.

Uzimajući ovu knjižicu u ruke očekivali smo više nego što smo dobili. Već iz predgovora saznajemo da su riječi nazivane najčešće terminom homonim ovdje podijeljene u dvije skupine: a) homofoni (riječi koje se jednako pišu i izgovaraju, a različito znače; npr. rāniti svrš., 'zadati kome ranu' za razliku od rāniti, nesvr., 'rano ustajati') i b) homografi (riječi koje se jednako pišu, a drugačije izgovaraju i različito znače; npr. glagol slagati izgovoren slāgati znači 'izgovoriti laž', a izgovoren slāgati znači 'stavljati jedno na drugo ili jedno pored drugog'). U uvodu autor navodi različita mišljenja naših i stranih lingvista o uobičajenoj oznaci homonim (herkömmliche Bezeichnung) koje se odrekao, dotičući se usput problema nastanka homofona i homografa (izvođenje, promjena značenja, posuđivanje). Nakon ovoga slijedi najprije skupina homofona, a zatim skupina homografa, obje s njemačkim tumačenjem značenja. Na kraju je dodan abecedni popis riječi obiju skupina s oznakom strane na kojoj se nalaze. I to je sve.

Promotrimo li literaturu kojom se autor služio, iznenađuje nas što se, kao izvorom, nije koristio Deanović-Jernejevim Hrvatsko-srpsko-talijanskim rječnikom, a još više što nema nekih opozicijskih parova iz Dayre-Deanović-Maixnerovog Hrvatskosrpsko-francuskog rječnika kao šālica – šālica, rāzgleđati – rāzgleđati ili lēci. – lēci. (Ovaj posljednji primjer ima i Pravopis.) Iako i sam autor ističe nepotpunost sakupljene građe, to ipak nije najveći nedostatak njegova rada. Ti nedostaci leže drugdje.

¹ Termin homogram uzeo je Knežević iz Bakotića (Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, Bgd, 1936., s. 1928.). Klaić u svom Velikom rječniku stranih riječi (Zgb, 1966.) ima za isti pojam termin homograf kojim ćemo se i mi služiti.

U naslovu knjige susrećemo pojam književni jezik, ali ne ide sve ono što je autor obuhvatio ovim pojmom u književni jezik. Čemu nam npr. bēška, ž. r., njem. Wiege kad imamo kolijevka i zipka ili bēška, ž. r., njem. Blase kad imamo mokračni mjehur ili samo mjehur?

Kad bismo građu sakupljenu u ovoj knjižici sveli na razinu bilo hrvatskog bilo srpskog književnog jezika, njezin bi se opseg znatno smanjio. A kad bismo je sveli samo na razinu hrvatskog književnog jezika, to bi bilo još očitije. Tada ne bismo imali lažnih homofona i homografa što su nastali miješanjem dvaju izgovora, ekavskog i ijekavskog. Što time želimo reći? Želimo reći to da u hrvatskom književnom jeziku živi npr. pridjev svēt, njem. heilig, ali ne živi imenica svēt, njem. Welt, nego svijet. Isto se može reći i za mēsni, posvojni pridjev od meso, njem. Fleisch- i mēsni, pridjev, ijek. mjesni, njem. Orts-. Znači riječi koje su u ekavskom izgovoru homofoni ili homografi, u ijekavskom izgovoru to nisu. Ovakvih lažnih homofona i homografa ima i na leksičkom području. Dūžica, ž. r., dem. od dūga, njem. Daube i dūžica, ž. r. (anatom.), njem Iris jesu homofoni u srpskom književnom jeziku, ali nisu u hrvatskom gdje za anatom. dužica imamo termin šarenica. Isto tako vāš, ž. r., njem. Laus ne može biti opozicija zamjenici vāš, njem. Ihr, Euer jer mi za vāš kažemo uš.

To znači da je Anton Knežević građu sakupio, utvrdio postojanje homofona i homografa i abecedirao ih bez obzira na to kojem književnom jeziku pripadaju i idu li u književni jezik. Dakle, bez kriterija.

Sakupljenu je građu trebalo pročitati, o-sloboditi je od provincijalizama kao što je kāzan, m. r. u značenju kotao, njem. Kessel i arhaizama kao što je kāzan, ž. r. u značenju kazna, njem. Strafe. Ako već to nije učinjeno, trebalo je onda barem sakupljenu građu popratiti komentarom iz kojeg bi se vidio autorov stav prema pojedinim homofonima i homografima. Posebno je valjalo istaknuti da su vrsta naglaska i mjesto na-